

UDK:57(07):33(575.1)

Ibragimjon AZIMOV,
Nizomiy nomidagi TDPU dotsenti
Nigora MIRZAEVA,
Nizomiy nomidagi TDPU mustaqil tadqiqotchisi
E-mail ibragimjonovnanigora@gmail.com

ТVPYMO 'MM o'quv va metodik ishlar bo'yicha direktor o'rinbosari, PhD D.Sarimova taqrizi asosida

BIOLOGIYA DARSLARIDA PARANDACHILIK MAVZULARINI O'QITISHDA O'QUVCHILARNING TADBIRKORLIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

Аннотация

Ushbu maqolada tadbirkorlik faoliyatchini rivojlantirish bo'yicha prezentimizning farmonlariga asoslanib o'quvchilarning biologiya darslarida tadbirkorlik elementlarini takomillashtirishga qaratilgan ma'lumotlar o'z aksini topgan. Maqolada tadbirkorlikni amalga oshirishning o'quvchilarning bilish faoliyati rivojlantirishdagi ta'lim - tarbiyaviy ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: Ta'lim, milliy tarbiya, tadbirkorlik, kasb, ekskursiya, zamonaviy texnologiya, fermer, qishloq xo'jaligi.

РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ПРЕДМЕТОВ ПО ПТИЦЕВОДСТВУ НА УРОКАХ БИОЛОГИИ

Аннотация

В данной статье отражена информация, отражающая совершенствование элементов предпринимательства у учащихся на уроках биологии, обозначенных в указах нашего президента о развитии предпринимательской деятельности. В статье освещено учебно-воспитательное значение применения предпринимательства для развития познавательной активности студентов.

Ключевые слова: Образование, национальное воспитание, предпринимательство, профессия, экскурсия, современные технологии, фермер, сельское хозяйство.

THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURIAL SKILLS OF STUDENTS IN THE TEACHING OF TOPICS OF PARACHUTING IN BIOLOGY LESSONS

Annotation

This article reflects information reflecting the improvement of the elements of entrepreneurship among students in biology lessons, indicated in the decrees of our president on the development of entrepreneurial activity. The article highlights the educational significance of using entrepreneurship for the development of students' cognitive activity.

Key words: Education, national education, entrepreneurship, profession, excursion, modern technologies, farmer, agriculture.

Kirish. Bugungi kunda dunyo aholisini progress asosida o'sishi ularni oziq ovqatga bo'lgan talabini qondirish dunyo bo'yicha eng dolzarb muammolarni biri sifatida qaralmoqda. Bu dolzarb muammolarni yechimi uchun butun bir kompleks omillarga demografik, ekologik, iqtisodiy, texnologik, ijtimoiy - siyosiy xarakterga ega bo'lib, bir-biri bilan o'zaro uzviy bog'liq bo'lgan masalalarni yechimini topishni vazifa qilib qo'yadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Bu muammoning yechimini topishda va hozirgi zamon jamiyatining iqtisodiy ijtimoiy ma'naviy rivojida tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish ham o'ziga xos o'rin tutadi. Umumta'lim maktabi va oila hamkorligi asosida o'quvchilarda tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishga oid jahonda olib borilgan tadqiqotlar natijasida bir qator, jumladan, "Junior Achievement" tizimi ishlab chiqilgan ("Junior Achievement Inc" notijorat tashkiloti); xususiy maktablarda o'quvchilarga biznes asoslari va tadbirkorlik amaliyotini o'rgatish maqsadida ta'limiy dasturlar ishlab chiqilgan (Nagoya universiteti); kichik korxonalar loyihasini tashkil etish hamda amalga oshirish ko'nikma va malakalarini rivojlantirish texnologiyasi ishlab chiqilgan (Tadbirkorlik ta'limi konsorsiumi); o'quvchilarni tadbirkorlikka tayyorlashning didaktik tizimi ishlab chiqilgan ("Kar'eraga tayyorlash" Markazi); o'quv-ishlab chiqarish birlashmalari faoliyatini tashkil etish metodikasi ishlab chiqilgan (Evropa yosh tadbirkorlari Assosatsiyasi); o'quvchilarda tadbirkorlik ko'nikmasini

rivojlantirishda o'quv firmalaridan foydalanish texnologiyasi ishlab chiqilgan (Moskva davlat pedagogika universiteti), oilada kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish Milliy dasturlari ishlab chiqilgan ("Oila" ilmiy-amaliy tadqiqot Markazi).

Tadqiqot metodologiyasi. 2024 yilni "Yoshlar va biznesni qo'llab quvvatlash yili" deb e'lon qilinishi, O'zbekiston yoshlariga tadbirkorlik faoliyati bilan foydalanishga keng imkoniyatlar ochib berdi. Bu esa ta'lim jarayonida ham o'quvchilarni tadbirkorlik faoliyatga yo'llash, ta'lim jarayonini tashkil etishda o'quvchilarni tadbirkorlikka yo'llash muhim ekanligini ko'rsamoqda.

"O'zbekiston -2030" strategiyasini amalga oshirish "Yoshlar va biznesni qo'llab quvvatlash yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturini 4 bandida yoshlar o'rtasida tadbirkorlikni keng ommalashtirish va biznes bilan shug'ullanishga qo'shimcha imkoniyatlarni yaratish, oilaviy tadbirkorlik dasturi doirasida ajratilayotgan kreditlarning kamida 40 foizi yoshlar tadbirkorligini rivojlantirishga yo'naltirilishi, 2024 yil 1 iyundan boshlab quyidagilarni nazarda tutuvchi "Yosh tadbirkor" tanlovlarini o'tkazish amaliyoti yo'lga qo'yilishi, yoshlar ishlari agentligi tomonidan tanlov asosida "mahalla - tuman - viloyat - respublika" bosqichlarida yoshlarning istiqbolli biznes loyiha va g'oyalari saralanadi. Bunda, respublika bosqichida saralashdan o'tgan har bir loyihaga bazaviy hisoblash miqdorining 1000 baravarigacha miqdordagi imtiyozli kreditlar ajratilishi, g'olib

bo'lgan biznes loyiha va g'oyalari egalari Yosh tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlash jamg'armasi hisobidan xorijiy davlatlarga malaka oshirishga yuborilishi haqida Prezidentimiz farmoni yoshlar jumladan maktab o'quvchilarini ham o'z tadbirkorlik faoliyatini yo'lga qo'yishga yo'naltiradi va yoshlarni tadbirkorlikka bo'lgan ishtiyoqlarini yanada oshiradi.

Dasturda keltirilgan yosh tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlash haqidagi fikrlar yurtimiz o'quvchilarda tadbirkorlik faoliyati uchun zarur kasbiy sifatlarini rivojlantirish va ishlab chiqarishni tashkil etish sohasida bilim va ko'nikmalarni tarkib toptirish, kasbiy-mehnat ta'limi va kasbga yo'naltirish jarayonida tadbirkorlik faoliyatiga jadal tayyorlashga doir ilmiy izlanishlar olib borishni yanada rivojlantiradi. Ayniqsa, tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam ko'rsatish uchun ta'limiy muhitni strukturalashtirish va qo'llab-quvvatlash vositalarini ishlab chiqish, tadbirkorlik ta'limini joriy etishning faoliyatga yo'naltirilgan, o'quv fani sifatida, modulli, umumta'limiy yondashuv modellaridan samarali foydalanish, biznes asoslari va tadbirkorlik amaliyotini o'rgatishga doir ta'limiy dasturlarni ishlab chiqishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Shuningdek, har bir o'quvchini tadbirkorlik bilan shug'ullanishning fundamental asoslarini egallashi, tadbirkorlik faoliyatiga doir amaliy ko'nikmalarni o'zlashtirishga erishishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi[1].

Tahlil va natijalar. O'zbekiston Respublikasida kundan-kunga jadal suratlar bilan o'sib kelayotgan aholini oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, aholini turmush darajasini oshirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va xo'jalik yuritishni yanada yaxshilashda parranda maxsulotlarini ishlab chiqarish hajmini oshirish va parrandachilikni respublikamizda rivojlantirish dolzarb muammo bo'lib hisoblanadi. Hozirgi kunda parrandachilik sohasi respublikamiz bo'ylab minglab insonlarni ish bilan ta'minlab, jamiyatning iqtisodiy rivojlanishiga muhim manbalardan biriga aylangan. Oziq-ovqat xavfsizligini barqaror ta'minlashda parrandachilikni rivojlantirish alohida ahamiyatga ega. Parrandachilik chorvachilikning tez rivojlanuvchi sohalaridan biri bo'lib, aholini parhez go'shti va tuxum mahsulotlari bilan ta'minlash imkonini beradi. Binobarin, maslahatimiz uy sharoitida o'quvchilar tomonidan, yoki keng miqyosda qanday qilib parrandalarni parvarishlash, ko'paytirish va ulardan samarali hamda foydali oziq-ovqat maxsulotlari olish to'g'risidadir.

Prezidentimizning farmonlari va uzluksiz ta'lim tizimini takomillashtirish to'g'risidagi ma'ruzalarida hozirgi vaqtda maktablarimizning eng jiddiy kamchiligi hayotdan ma'lum darajada ajralib qolishidan va o'quvchilarning tadbirkorlik bilan bog'liq amaliy ishlarga yetarlicha tayyorlanmayotganligidan iborat ekanligini ta'kidlab o'tmoqdalar [1].

Ta'lim sifatini oshirish, maktabda tadbirkorlik va mehnat tarbiyasini o'quvchilarda shakllantirish, ta'lim bilan hayot o'rtasidagi bog'lanishlarni yanada mustahkamlash, o'quvchilarni foydali mehnat va tadbirkorlikka tayyorlashni yuksaltirishga alohida e'tibor berilmoqda [3].

Umumta'lim maktablarida biologiya kursi tizimidagi fanlarning o'qitishning eng muhim bosqichlaridan biri zoologiya hisoblanadi. Uning ta'lim jarayonidagi o'ziga xosligi zoologiya fanining bir necha tarmoqlari morfologiya, anatomiya, fiziologiya, embriologiya, sistematika kabilarni o'zida mujassamlashtirgani hisoblanadi. Zoologiya oid mavzularni o'qitishda o'quvchilarni tadbirkorlikka yo'llash bo'yicha keng imkoniyatlarga ega. Shu sababli ham parrandachilikka oid mavzularni o'qitishda quyidagi ma'lumotlarni o'qituvchilar tomonidan o'quvchilarga yetkazish ularni tadbirkorlikka bo'lgan qiziqishlarini yanada oshiradi.

Parrandalarning hozirgi kunda aholi xonadonlarida tuxum yo'nalishidagi zamonaviy yuqori mahsuldor

krosslaridan Lomann (Germaniya), Xayseks, Bovans, Dekalb (Gollandiya), Xaylayn (AQSh) va Rodonit-3, legorn va qadimdan boqib kelinayotgan rus oq tovuq zotlarini boqish mumkin.

Shunday bo'lsada parrandachilikning sizu-bizga qiziq bo'lgan ko'p jihatlari mavjud. Masalan: Tovuq va o'rdak tuxumidan 21 kunda jo'ja yorib chiqsa, bedana tuxumi 17 kun, g'oz tuxumi 31 kun, kurka(indyuk) tuxumi esa 28 kunda ochiladi. Jo'ja ochirish bilan yilning faqat besh oyi – mart, aprel, may, iyun va iyulda shug'ullanish mumkin. Bir dona tovuq jo'jasining ulgurji narxi 2 ming so'm, o'rdak bolasiniki esa 1700 so'm. Yangi ochib chiqqan jo'jani makiyon yoki xo'roz ekanligi xaridorni qiziqitirishi tabiiy.

O'quvchi uyida 10 ta sertuxum tovuq zotlarini parvarish etsa, bu tovuqlar kuniga 1 tadan tuxum qiladi. Bozor sharoitida uy tuxumlari 1500 – 2000 so'm atrofida sotiladi. Hozirgi vaqtda deyarli har bir qishloq yoki shahar xududida bozorlar tashkil etilgan. Bir hafta ichida o'quvi 50ta tovuq tuxumini bozorga olib chiqsa o'rtacha har bir tuxumni 1500 so'mdan sotsa, bir haftada 75 ming so'm daromad topadi. Buning 25ming so'mini tovuq ozuqasi uchun sarf etadigan bo'lsa, o'ziga haftasiga 50 ming so'm sof daromad qoladi. Bir oyda 200 ming so'm, bir yilda 2400000 so'm oilaga qo'shimcha daromad keltiradi.

Shuningdek o'quvchilarga tovuq zotlarini ko'paytirish, parvarish qilishga yo'llash ham muhim hisoblanadi. Uy sharoitida tovuqlar baxor va kuzda tuxum bosib jo'ja ochib chiqadi. O'quvchi o'zi mustaqil xolda tovuqlarga tuxum bostirishi mumkin. Bitta tovuq 10 tagacha tuxum bosib yotadi deb faraz qilsak, 17-21 kun ichida jo'ja ochadi, bu jo'jalar veterenariya qoidalari asosida parvarish qilinsa, ular 6 oyda tuxumga kiradi, olti oylik tuxum kirgan jo'jalar maxalliy bozorlarda 25-30 mingdan so'm turadi. Agar o'quvchi bahorda 30 ta jo'ja yetishtiradigan bo'lsa o'zi uchun 10 tasini olib qolib, 20 tasini bozorga olib chiqib sotsa 500000 yoki 600000 ming so'm foyda ko'radi. Qolgan 10 jo'jani parvarish qilib ko'paytirib o'zini kichik fermer xo'jaligiga va tadbirkorlik faoliyatiga asos solishi mumkin. O'qituvchi uyda parvarish qilayotgan tovuqlaridan tuxumini o'zidan o'quvchi qancha foyda qilishlarini xisoblab topishni taklif qilsa o'rtaga qo'yilgan maqsadga erishish imkoni yanada yuqori bo'ladi.

Broyler tovuq zotlarini tirik vazni nazorati-ma'lumki, makiyon va xo'rozchalarni o'sish sur'atlari har hil bo'ladi. Xo'rozchalarning 5-6 haftalik tirik vazni makiyonlarga nisbatan 15-16 foiz yuqori, tirik vazniga sarf bo'layotgan ozuqa birligi esa 8-10 foiz kam bo'ladi. Bu broylerlarni jinsiga qarab ajratib boqish iqtisodiy samaradorlikni oshiradi. Natijada broylerlarni tirik vazni bo'yicha tengligi, jo'jalar bosh sonini saqlash ko'rsatkichining yuqoriligi, ozuqalarning samarali sarflanishi, alohida zaif rivojlangan jo'jalarning ajralib qolishi, so'yilgan broylerlarning massasi va hajmi bo'yicha tengligi (bir xilligi) ta'minlanadi. Alohida ajratib boqish natijasida yetilgan xo'rozchalarni oldinroq, makiyonlarga ta'siri bo'lmagan xolda sotish imkoniyati yaratiladi. Broylerlarni alohida ajratib boqish natijasida 1 kv.m. maydondan birga qo'shib boqilganga qaraganda 10-12 foiz ko'p foyda olish mumkin.

Parandachilik bo'yicha o'quvchilarni tadbirkorlikka yo'llashda o'rdak, bedana, g'oz, kurkalarni parvarish qilish va ulardan keladigan daromadlar haqida misollar keltirish ham o'quvchilarning tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi.

Bedananing tuxumi, go'shti juda sifatli va ko'p extiyoj seziladigan dietik maxsulotlar hisoblanadi. Bu maxsulotlarni tarqatish qiyinchilik tug'dirmaydi- ularni magazin, bozor, kafe va restoranlarga topshirish mumkin. Shuningdek yakka tartibdagi ishbilarmonlar va kishilar bedana go'shti va tuxumini ko'p sotib olishadi.

Xatto bu qushning go'ngi organik o'g'it sifatida keng foydalaniladi.

Sarf qilinadigan xarajat va daromadlar. Bedanalarni o'ziga xos standart tovuqxonalariga joylashtiriladi. 200 ta bedanani joylashtirish imkonini beradigan bedana boqiladigan joy uchun 150000 so'm sarf bo'lishi mumkin. Har oyda keladigan daromad - 310 000 so'm.

Sarf harajatlar taxminan 5-9 oy ichida qoplanadi.

Xattoki daromadni oshirish uchun bedana tuxumi va go'shtidan tashqari go'ngini ham sotish mumkin

Dastlabki sarf xarajatlar bedanalarni sotib olish uchun tajribali bedana boqadiganlarni tanlash kerak. Eng sog'lom qushlarni tanlash kerak. Imkon darjada qush fermer xo'jaliklaridan olish tavsiya etiladi. Qush sotib olganda albatda vet vrach spravkasini so'rang. Inkubator va avtomatik suv moslamasini o'sha joydan sotib oling.

200ta bedanani boqish uchun bir yoki ikki kishi yetarli. Albatta tajribali bedana boqadiganlardan maslahatlar olib turish kerak. O'quvchilar o'zlarining tomorqalaridagi tovuqxonada bedan boqishni boshlashlari mumkin bu jihozlar sarf harajat talab etmaydi. Biznes kengayib ketisa yordamchilar olish mumkin.

Hozirgi kunga kelib bedana boqish va ko'paytirish iqtisodiy jixatdan yaxshigina daromadli sohaga aylangan. Bedana ancha maxsuldor bo'lib, modasi bir yilda 250-255 tagacha tuxum qo'yishi mumkin. Tuxumdan chiqqan polaponlarning qariyib 70-80 foizi yashab ketadi. Juda tez rivojlanadi va turli kasalliklarga bardoshli. To'g'ri, bedananing vazni yengil, tuxumlari ham mayda. Ammo bedana go'shti va tuxumlarining g'aroyib shifobaxsh xususiyatlari sababli unga doim talab yuqori. Bedana bir yilda 250-255 dona tuxum qo'yadi. Tuxumi kichkinagina bo'lib, uchtasi bir tovuq tuxumiga tengdir. Tuxumining og'irligi 8-14 gramm, so'yilgan bedana go'shtining og'irligi 100-120 gramm keladi. Bedana 50-60 kunlik davridan boshlab tuxum qo'ya boshlaydi, xatto 40 kunligidan ham tuxumga kirishi mumkin.

Bedana tuxumi tovuqnikiga nisbatan bir necha barobar foydali va ajoyib xususiyatlarga ega. Tovuuq tuxumiga qaraganda bedana tuxumi tarkibida kaliy 5, temir 4,5, B1 va B2 vitaminlari 2,5 barobar ko'p bo'lib, A vitamini, nikotin kislotasi, fosfor, mis va boshqa aminokislotalar ham

anchagina. Oqsil moddasi ham boshqa parrandalar tuxumiga nisbatan ancha yuqori. Bu ma'lumotlardan odam va uning salomatligi kursida berilgan Vitaminlar mavzusini o'qitishda foydalanilsa samarali natija beradi.

O'quvchilarning ilmiy dunyoqarashini va shu bilan birga tadbirkorlik faoliyatini har tomonlama rivojlanishini eng muhim tomonlari, tarbiyaga kompleks yondashuv ekanligini psixologlar ta'lim va tarbiyaning birligi prinsipi qo'llash orqali amalga oshirishni ko'rsatib berishgan.

O'quvchilarning aqliy va tadbirkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishda oddiydan murakkabgacha bo'lgan kuzatish jarayonlarga o'tishni, o'simliklarni tuzilishi va parvarish qilish bilan tadbirkorlik o'rtasida o'zaro bog'liqlikni bilish botanika darslarida amalga oshira boshlanadi. Biologiyani o'qitish jarayonida nafaqat o'quvchilarni aqliy rivojlanishi balki bosqichma - bosqich tadbirkorlik ko'nikmalarini shakllantirib borishni ham amalga oshirishga imkon yaratadi.

O'quvchilar o'rtasida tadbirkorlik faoliyatini tashkil yetishda o'qituvchining o'z fanini chuqur o'zlashtirishi va shu bilan bir qatorda iqtisodiy bilimlarni ham egallaganlik darajasiga bog'liq. O'tkazilgan tadqiqotlar o'qituvchining o'quvchilarning tadbirkorlik faoliyatini boshqarishdagi uchta komponentni ajratish mumkin - axborot, operatsion va amaliy komponentlardir bularni egallagan o'qituvchi o'quvchilarni tadbirkorlikka olib kirishi mumkin.

Xulosa va takliflar. Biologiya o'qitish jarayonida o'quvchilarni kasbga yo'llash asosida kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish har qanday mamlakat uchun muhim, chunki ushbu jarayon aholini, xususan o'quvchilar qatlamini bo'sh vaqtlarini band etish bilan birga ularning kelgusidagi turmush farovonligini oshirishga, o'zlaridagi mavjud qobiliyatni yuzaga chiqarishga, yordam beradi.

O'quvchilarni botanika darslarida o'qitishning tadbirkorlik yondashuviga asoslangan shakli mahallalarda oila va maktab hamkorligini ta'minlash uchun har tomonlama qulaydir. Biologiya darslarida tashkil etiladigan o'qitishning tadbirkorlikka yo'naltirilgan usul avvalambor o'quvchilarning bo'sh vaqtlarini qamrab olishga xizmat qilsa, keyinchalik kasb-hunar malakalarini egallab, mustaqil hayotda o'z o'rinlarini topishlariga imkon beradi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston respublikasi prezidentining farmoni "O'zbekiston - 2030" strategiyasini amalga oshirish "Yoshlar va biznesni qo'llab quvvatlash yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi" to'g'risida
2. I.T. Azimov, N.I.Mirzaeva Uzluksiz ta'lim tizimida tadbirkorlik ko'nikmalarini takomillashtirishning ta'lim va tarbiyaviy roli// Uzluksiz ta'lim ilmiy va uslubiy jurnal T-2023y
3. G.A. Shaxmurova, I.T. Azimov, U.E.Raxmatov. Biologiyadan masala va mashqlar yechish. T. "Adabiyot uchqunlari" nashriyoti, 2017y
4. R.Ruziev va boshqalar Parranda boqish bo'yicha uslubiy qo'llanma Toshkent-2019 y.
5. Ergashevich, R. U. (2018). A perfection of the professional competence of teachers by using of creative works in biology lessons under solving tasks and exercises. *European science review*, (3-4), 225-227.
6. Rakhmatov, U. E. (2018). Development of creative abilities of pupils under using tasks and problems in biology lessons. In XVIII international scientific and practical conference" international scientific review of the problems and prospects of modern science and education" (pp. 112-113).
7. Omonqulov. U. Bo'lajak biologiya o'qituvchilarining iqtidorli o'quvchilar bilan ishlashga metodik tayyorlashning konseptual asoslari. *news of uzmu journal*, 1(1.2), 177-180.
8. Doniyorov. M. (2023). "Biologiya darslarida pisa topshiriqlaridan foydalanish". *Biologiyaning Zamonaviy Tendensiyalari: Muammolar Va Yechimlar*, 1(5), 789-791. Retrieved from
9. Jumayev.S. (2022). Pedagogical foundations of the development of educational and creative activities in the teaching of molecular biology in the continuing education system. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7309412>
10. Zayniyev, S. "Fan olimpiadalarining tashkil etish mazmuni, tahlili va ta'lim-tarbiyadagi o'rni." *Science and innovation* 1.B8 (2022): 229-234.